

ขัตติยวงศ์

(บรมราชันมหาวชิราวุธกษัตริย์)

บรมราชินีพันฉัตร

บรมราชชนนีสมเด็จพระอริยวงศราชินี

34/4/25

ปฐมวงศ์

(พระบรมราช มหา จักรี กษัตริย์ สยาม)

พระราช นิพนธ์

พระ บาท สมเด็จ พระเชียร มหา ราชเจ้า

กรม พระ นราธิป ฯ

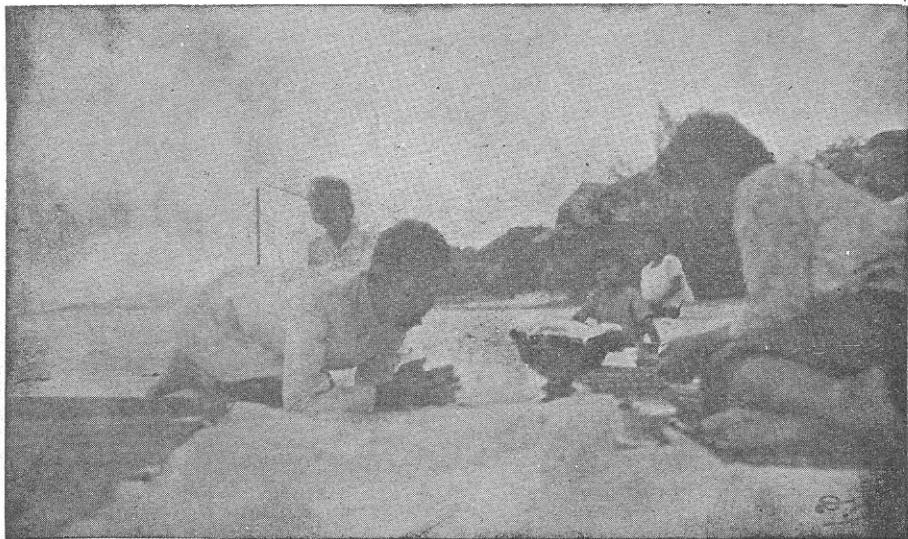
ทรง พิมพ์ โรง พิมพ์ หน้งตั้ง พิมพ์ ไทย

พทช คก ๒๕๗๐

<p>ด้วยฉันทน์ ทนากการ จาก ๒๖ ๓๐ ๒๕</p>
--

สารบัญ

พระรูปกรมพระนราธิปฯ รับพระพร สมเด็จพระ บิตุจฉาเจ้า พระอัครราชเทวี พระราชทาน หน้า ต้น คำนำ	”	ก
คำฉันท์ถวายพระพร เมืองารฉลอง พระชั้นมณฑล ๕ รอบ	”	ค
รูปหีบลงยาลายไก่อพระราชทาน กรมพระ นราธิปฯ สหชาติอนุชา	”	ง
บทศักระวาทูลลาเมืองารพระสมายุมงคล พระชนม์ ครบ ๖๕ ปี	”	จ
บทศักระวาเขียนไว้สำหรับถวายพระพร พุทธศก ๒๔๗๖	”	ฉ
คำโคลงถวายอาลัยบูชาพระศพ พระรูปสมเด็จพระบิตุจฉาเจ้า พระอัครราชเทวี พระราชทาน กรมพระนราธิปฯ งารสมายุมงคล พระชนม์ครบ ๖๕ ศก	”	ฉ
สาขาพระอัครราชสันตติวงศ์	”	ฐ
ปฐมวงศ์ (พระบรมราชมหাজักรักษัตริย์)	”	•

คำนำ

ในการบำเพ็ญกุศล ของวงศ์วรรณ ณ อุชยา
มีข้าพเจ้า แลพระนางเชอ ลักขมีลาวัณ เปนประมุข
สนอง พระคุณกรุณา สมเด็จพระบิดุจนา เจ้า สุขุมาล
มารศรี พระอัครราชเทวี กำหนดสัปดาห์ที่ ๑๑
วันที่ ๒๔ แลที่ ๒๕ กันยายน พุทธศก ๒๔๗๐ ครอง
ใคร่มีหนังสือแจก แต่อยากให้งานในพระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระเชษฐมหาราชาเจ้า จึงทูลขอฟัง
การตรวจตราคัดลอกแห่งพระราชวรวงศ์เชอ กรม-
หมื่นพิทยาลงกรณ์ อุปนายกราชบัณฑิตยสภา ทรง
แนะนำหนังสือปฐมวงศ์ ซึ่งมีบรรทักไว้ว่า สมเด็จพระ
พระมหาราชาเจ้าพระองค์นั้น ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ดำรัสสั่ง ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (พัก
ต้นตระกูลสาลักษณ์) จด เป็นหมายเหตุพระบรม
ราชวงศ์จักรี แต่สำนวนเป็นพระราชนิพนธ์ตรง
ตัว พระยาศรีสุนทรคงจะเขียนตามที่ตรัสบอก
เท่านั้น แม้ได้เคยพิมพ์ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ
มาครั้งหนึ่ง ก็ล่วงหลายสิบปีมาแล้ว ยังหา

๒

ได้พิมพ์อีกไม่ น้อยคนที่ได้เคยอ่าน จึงเป็นที่พอใจ
ข้าพเจ้า ด้วยถูกรื่อง แลถูกมโนรถของข้าพเจ้า
ปรารถนา อนึ่งได้รวมคำกวีการของข้าพเจ้าถวาย
พระพร แลเตรียมไว้จะถวายพระพร ทั้งถวายอาลัย
ในสมเด็จพระปิตุจนาเจ้า พระอัครราชเทวี ลงไว้ใน
เบืองต้นด้วย.

วงศัรวรรณ ณ อุรุทยา มีข้าพเจ้าเป็นประมุข
ขออุทิศกุศลทักษิณานุปาสการพระศพครานี้ ถวาย
แด่สมเด็จพระปิตุจนาเจ้า พระองค์นั้น แม่เสด็จ
สถิตใน ทิพาลยะโลก อันเหลือ ประสพ เสียด แล้ว ก็ดี
โดยกตัญญูตานุสรณ์ประสาภักดี.

ชะอำ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๐

กรมราชทัณฑ์

คำพระพรเข้ากรอปลงชาติลเกล้า ฯ ถวาย
เมืองารชลอง พระชันมษาครม ๖๐ ปีบริบูรณ์

วราเศียรพาท

ทูลถวาย

แต่พระนางเจ้า สุขุมาลมารศรี พระราชเทวี
ณวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

๑ กุศลทรง ชำรงสัตย์ ชำรงกัต ะเวทิน
ชำระศักดิ์ ชำรงศีล สอนองเสริม เฉลิมชนม์
จิโรตม์รม ปณิมวัย วิบัติไค บได้ดล
พระยศใหญ่ อำไพผล พิพัฒน์ โภค พหาพาร
พระเกียรติคุณ วิบุลเบ็ก สุขนช้เกร็ก ภูดาธาร
ประบูรภัก ดิสักการ พระการุญ นุกุลหงส์
พระโอรส พระธิดา พระหลานยา หละองค้องค์
กีนารัก และนำทรง เสน่หแม่นัน มโนเดี้ยว
หละปรีชา หละสามารัด ถนอมบาท ชกลมเกล้ายว

ม

จะเพ็องฟู มิรุเรียว	มิรุร้าย ฉลายพันธุ์
กระษำ ระกาน้อย	ประโมทพลอย ถวายวัน-
ทนาเศียร ระพาทฉัน	สนุขเชิญ เจริญศรี
ณมมงคล พระชนม์ครบ	ประจบเบ็ญ จรอบปี
ทิวส์รัช ะนีน	ระทุกข์ทุก ประถินเทอญ

ด้วยเกล้า ด้วยกระหม่อม

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์

คำพระพรจารึกขึ้นเงินแกมกาไหล่ทอง

สำหรับขงนำแข็งทูลเกล้า ฯ ถวาย

เมื่อวันวารสมาขุมงคล

๑ น่องนราระกาน้อยนอบ	บูชา
ถวายพระพิธีระกา	อยู่เกล้า
ระลึกวันสืบขันมษา	เสมอชนก นาดเอย
บุญล้ำขอสามเจ้า	ไก่อ้าชนม์เกษม ฯ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

๒๐ พฤษภาคม ๒๔๖๘

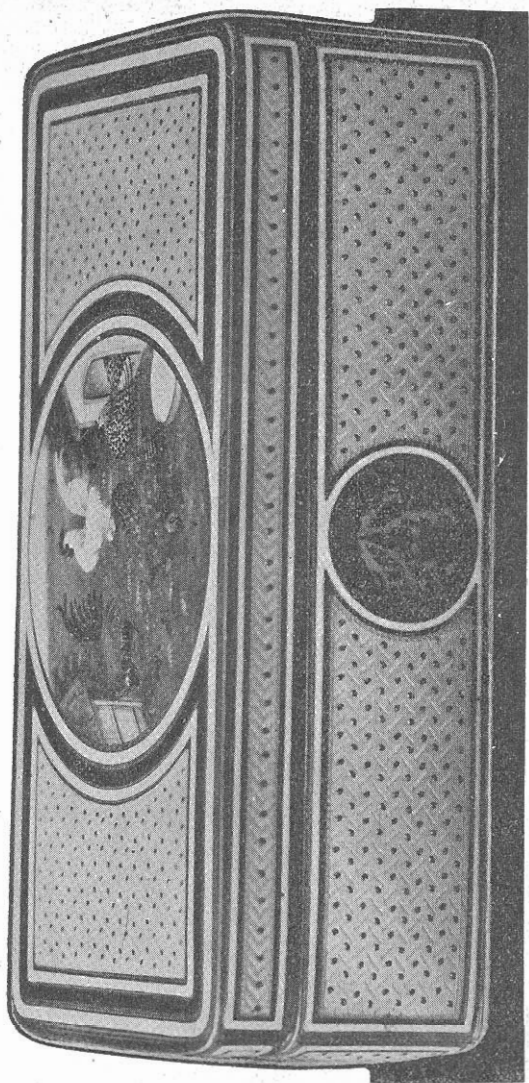
หีบลงยาลายไก่อ

สมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช

พระอัครราชเทวี

พระราชทาน กรมพระนราธิป ฯ พระสหชาติอนุชา

พ.ศ. ๒๔๖๔

คำศักระวาทท้าย ซึ่งกรมพระนราธิปฯ ทรง
บอกให้ร้องถวายพระพร งามพระสมายุมงคล ที่ ๑๐
พฤษภาคม พุทธศก ๒๔๖๘

๐ ศักระวา เวลา สดึกแล้ว เสียงแจ้วแจ้ว
ล้าร้อง จะต้องหยุด จำถวาย วันทา ลาจบชุด
เฉลิมมหารัตน์ — มงคล พระชนม์ยืน อีกแปดบ
มีใหม่ ใครยังเปน จะได้เห็น กันใหม่ หัวใจชั้น
แม่ข้าน้อย ผอยหลับ ไม่กลับพัน จะขอฝัน ฝาก
อาลัย เขียนไว้เอย ฯ

บทศักระวา ซึ่งกรมพระนราธิปฯ ทรงเขียน
สอดซองผนึกไว้เป็นความลับ มอบให้พระนางเธอ
ลักษมีลาวัณ พระปิยะสวตา ซึ่งสมเด็จพระบิตุจฉา
เจ้า พระอัครราชเทวี ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จมาแต่
เยาว์จนทรงพระเจริญเพื่อเก็บไว้ทรงถวายสมเด็จพระ
บิตุจฉาเจ้าพระองค์นั้น ในวันางพระสมายุมงคลพระ
ชนม์เท่าพระบาทสมเด็จพระมหาปัยกาชิราธิราชเจ้า พระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พุทธศก ๒๔๗๖ พร้อมกับ
เครื่องสักการะพระลี้ ยามผู้นิพนธ์ทรงประจวรพระ
กาสะเป็นโลหิต ในพุทธศก ๒๔๖๘ นึกไม่รอด

๑ ศักระวา นำเสียดาย สายเสียนิบ นราธิปฯ
ทูลลา มาไม่ได้ ถึงถึงกรรม จำร้าง พินางไกล
มียอมให้ เสียมั้น ทูลสัญญา ขอพระพี่ ศรีรกา
นำเคารพ พระชนม์ครบ ร้อยฉนำ ฉำหรรษา ลูก
ไก่อ้อย กลอยชีวิต ของบิดา ช่วยบูชา แทนบิดร
ทูลพร เอย ฯ

โคลงถวายอาลัยผูกพวงมาลา บูชาพระศพ
ปฐมสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๑ รกาใหญ่ไวยประวาศน่อง สองรกา เกินโศย
สิ้นพระสิ้นรกาสุดา มกุฏสิ้น
เหลือแพรแต่คณะมา รมีลับ ไฉนเลย
นราธิปชิปโสภกัน ดุรด้วยเสียดาย แสนแลฯ

๒

ตติยสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๑ โปรดโคลงโคลงข้าบาท บำบวง บาทพ
- ตัวห่างต่างตัวสรวง โสคน้อม
- ปียาลักษณ์ะมัยทรวง นุสรท่อม ถวิลเฮย
- พวงรักเฉกฉลัดกล่อม ศีโรศน้องสนองคณิงฯ

ตติยสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๑ ปีก่อนห่อนนักร้าย แรมชะอำ พี่เฮย
- แม่ประจวบ, ต่วนจำ จากน้อง
- ไซคมมนุษย์นิสุตสำ เหนียกแน่ ไฉนเลย
- นุฉนักลับพวนพ้อง พิโยคน้องนาถหนอ ออกอาฯ

จตุตถสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๑ พ่วนปองสนองบาทเพียง พอสม หน้านา
- ยามอยู่วังบังคม ขาดน้อย
- กามเร่อยู่ทะเลพม ชั่วตม ถวิลเฮย
- กายพักสงรักร้อย ประกาศน้ำใจถวายพี่อาฯ

ณ

เบญจมาสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๐ พระโสมขันทเกตุหน้า เคารพ ยิ่งแล
- พระอักษมาส่างอบ อ่อนน้อม
- พระถ้อยอ้อยโขอชปรบ ปราโมทย์ สมานเอย
- พระจรัสจรัสล่อม เลิศฉนิษฐนาง ฯ

ฉิมมาสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๐ มนุษย์ดีที่น่าน้อม นับถือ นนพ
- โดยเด่นคุณบุญบ่อ เบกปล้ม
- แม่พิโยคโลกบรรลือ เฉลิมเกียรติ ถกเงย
- ศรัทธาขยับขยับม เยี่ยงช่วยฉนวนเล่น ฯ

ปัญญาสมวารานุสรณ์

วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๐ วาสนาบารเมศเบอง บุญท ุณนฤ
- เงาะพงาดอำนาจฟู เฟื่องแก้ว
- หากไร้คุณะมัยค ดังละ คอนรา
- สนบทหมดลมแล้ว โลกคร้านครวญถึง ฯ

ญ

อัฐมสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐

๑ นอรงรานราชิป ฯ อัน อาทวา วิโยคฮ้อ
ถึงบาทพีชวินรา ธิป ฯ ด้วย
ไออนาตสหชาตินุชา ชินะโรค รทมเอย
พีไรพจน์จักหมตม้วย ไม้ซ้าลาสยาม ฯ

นวมะสัปตมานุสรณ์

วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐

๑ พระพิโยคสยามะโลกไอ้ แต่องค์ พระเอย
ยังผนึกสำนักพะวง เวียหล้า
แนวทนุกสุขเกษมพงศ์ พีราชลับ ไฉนเลข
นราชิป ฯ แรมลิบกล้า กลั่นถ้อยสการถึง ฯ
๑ บาปบุญคุณโทษสร้าง ปางเปน ไฉนนา
ปางดับใบ้ลับประเด็น ผากด้าว
หมตเหตุเภทผลเห็น หายวิบาก มีฏา
พระประพฤตย์วนยัดน้ำว นิเทศน์ซ้าเฉลิมไท ฯ

ทศมาสปีดมานุสรณ์

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๑ ผดุงบาทเกียรติราชเจ้า จักริศ เกรียงเอยมังแกวัน
- ผดุงพระญาติพระมิต
- ผดุงคนยันต์ดาพิศ ะวาสกัก คินินา
- ผดุงชาติศาสนาแม่น แม่เหล่าอาลัย เหลือแต่ฯ

เอกาทศมาสปีดมานุสรณ์

วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐

- ๑ พวงทองน้องไก่อ้อย นราธิป ฯ
- กับลูกลักขมวิป ปโยคเศร่า
- วรรณไวทยอยู่ไกลลิบ ยังร่วม รทมเอย
- บุญญทิสปัสตจนาเจ้า ประจากน้อมสนองคุณ ฯ
- ๑ พวงหิรัญฉนมโนชน้อง วรวรรณ
- อรทิพย์ ฯ วรรณ ฯ บรร เจ็ดพร้อม
- ทั่วสกุลท่วมค ณะธรรม สมเด็จ
- อัครราชเทวน้อม ศิริโรตม์เศร่าสการถวาย ฯ

- ๑ พระขเรศเชญประเวศเวียง สวรรควัง กิด
- พระญาติพระมิตประนัง โสกันน้อม
- เดชจรัย์เด่นดีฝั่ง หทัยนับ ถอนา
- ยามอยู่ยามจากพร้อม เจตน์เกอสการถวาย ฯ

ปฐมวาท (พระบรมราชสมภพจักรีวงศ์ตรีภย)

วันพฤหัสบดีขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๑ จุลศักราช ๑๒๒๒
ปีวอกโทศก (วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๓) มีพระ
บรมราชโองการ (ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) โปรดเกล้าฯ ดำ
รัสสั่งให้พระศรีสุนทรโวหาร (พิก สดลักษ์ณ) เจ้ากรม
พระอาลักษณ์ จดหมายเหตุ (พระโวหารสำแดงให้
ตระหนักว่าตรัสบอกให้ชัด) ไว้สำหรับแผ่นดิน เพื่อจะ
ให้พระบรมวงษานุวงษฝ่ายในฝ่ายนำได้ทรงทราบ

จะกล่าวถึงเจ้านายซึ่ง เป็นปฐม เป็นต้นแท้
ต้นสกุลเจ้าฟ้า แลพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราช—
วงศ์แลเจ้าราชินิกุล ที่เรียกนาม ว่าคุณว่าหม่อมม
บรรดาศักดิ์เนื่องในพระบรมราชวงศ์ ซึ่งบัดนี้
เป็นจำพวกต่าง ๆ อยู่ จะให้รู้ให้แจ้งว่าเนื่องมาแต่
ท่านผู้ใดพระองค์ใด เป็นเดิมแต่แรก ตั้งกรุงเทพ
มหานครอมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุทธยานมา ฟัง

รู้โดยสังเขปว่าบุรุษ นารมีบรรดาศักดิ์ ซึ่งเรียกว่า เป็น
 จำพวกเจ้า คือ เจ้าฟ้า แลพระองค์ เจ้า หม่อมเจ้า
 หม่อมราชวงศ์ทั้งปวงนั้น ล้วนปฏิพัทธ์พัชรพัณธ์
 สืบต่อลงมาแต่องค์สมเด็จพระมหาไปยกาธิบดี คือ
 องค์สมเด็จพระชนกนาถ พระเจ้าหลวง ของ พระบาท
 สมเด็จพระบรมราชา มหาจักรบรมนาถ ซึ่งปรากฏ
 พระนามในบัดนี้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
 ฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นปฐมบรมอรรคมหาราชราชใน
 พระบรมมหาราชวัง ซึ่งได้ดำรงครอบครองเป็น
 เจ้าของกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทร
 ยุทธยา อันสืบมาอยู่จนกาลบัดนี้เป็นเดิมทั้ง
 สิ้น เรียกว่าสกุลเจ้าเป็นอย่างหนึ่ง บุรุษสตรีทั้ง
 ปวงเป็นบุตรเป็นหลานเป็นเหลน ถิ่น ถิ่น ของท่านทั้ง
 หลาย ซึ่งเป็นญาติห่าง ๆ ของสมเด็จพระพันปีหลวง
 แล พระเจ้าฟ้างามในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกก็ดี แลท่านทั้งปวงที่เป็นชายเป็นหญิง
 พระญาติพระวงศ์ ในกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

ซึ่ง เป็นพระองค์เอกอรรคราชเทพ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแลเป็นสมเด็จพระบรมมหาเปตตามโทยิกา แห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒ พระองค์ ในแผ่นดินปัจจุบันนั้น บันดาที่ซัด ๆ ถนัดพอจะนับพระองค์ ได้ กัด ท่านทั้งปวงที่เป็นเชื้อพระญาติพระวงศ์ ในกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลยซึ่งเป็นสมเด็จพระราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บันดาที่เนื่องสนิทควรจะนับได้ กัด จำพวกที่กล่าวมานั้นเรียกว่าเจ้าราชินิกุล หรือหม่อมเจ้า หรือหม่อมราชวงษ์ ซึ่งสืบต่อลงมาหลายชั่ว แต่พระวงษ์หม่อมเจ้าห่างเกินไปแล้วก็ควรจะเรียกว่าเจ้าราชินิกุลเหมือนกัน เจ้าราชินิกุลนั้น มีตำแหน่ง ถานันดร ตามพระราชกำหนด สักดินบ้าง ไม่มีตำแหน่งบ้าง.

พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใน
 พระบรมราชวงศ์จักรี เมื่อกครั้งกรุงเทพมหานคร
 บวรทวารวดีศรีอยุธยากรุงเก่ายังดำรงค้อยู่ ได้
 เสด็จมายังมนุษย์โลกนี้ อุบัติมีขึ้นในมหามาศยคฤห
 บดีสกุลอันมั่งคั่งพร้อมมูลด้วยไอศูรียสมบัติ ถ้าเป็น
 มัชฌิมประเทศ ก็ควร จะ เป็นสกุล มหาศาลได้ เพราะ
 เป็นสกุลใหญ่ มีนิเวศนสถานตั้งอยู่นานในภายใน
 กำแพง พระ มหานคร กรุงเทพ ทวารวดี ศรีอยุธยา
 พระองค์เป็นโอรสนับเป็นที่ ๔ ของ สมเด็จพระบรม
 มหาไปยกาธิบดี ซึ่งเป็นบรมชนกนาถพระเจ้าหลวง
 แลสมเด็จพระบรมมหาไปยิกา ซึ่งเป็นพระบรมราช
 ชนนี้พระพันปีหลวงนั้น เป็นทายกเจ้าของบริจาค
 สร้างวัดสุวรรณดารารามในกรุงศรีอยุธยาวันนั้น วันคืน
 บี้เดือนพระชันสาเป็นกาลเวลาประสูติ แห่ง พระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นนาคสมพักศร
 อัฐศกผคุณมาศกาลบักษ บัญญมดีถิฟูชวาร พุทธ
 ศาสนกาล ๒๒๗๕ พรรษา จุลศักราช ๑๐๘๘ (วันที่ ๒๗

มีนาคม) พระองค์มีภตามักคินร่วมพระชนกพระ
 ชนนี้อันเดียวกัน ๕ พระองค์ คือ กรมสมเด็จพระ
 เทพสุดาวดี เป็นพระเจ้าฟ้างรองที่ ๑ พระเจ้า
 ขุนรามณรงค์ เป็นพระเจ้าฟ้างรองที่ ๒ กรม
 สมเด็จพระศรีสุทราธิบดี เป็นพระเจ้าฟ้างรองที่
 ๓ แล้วถึงพระองค์เป็นที่ ๔ แล้วจึงถึงพระ
 บาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวัง บวรสถาน
 มงคล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
 ฟ้างฟ้าโลกนั้นเป็นที่ดำรง ๕ ครั้นภายหลังมาสม
 เด็จบรมมหาไยกาธิบดี ได้สมเด็จพระเจ้านาง
 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้างฟ้าโลกซึ่งเป็น
 น้องนางของสมเด็จพระบรมมหาไยการ่วมพระชนก
 พระชนนีนั้นเป็นอรรคชายา ต่อมาพระอรรคชายานั้น
 ประสูติพระธิดาองค์หนึ่ง คือกรมหลวงนรินทรเทวี
 เป็นที่ ๖ แลสมเด็จพระบรมมหาไยกาธิบดีได้มี
 หญิงบาทบริจาริกาอีกนางหนึ่ง นางนั้นประสูติพระ
 โอรสองค์หนึ่ง คือกรมหลวงจักษ์เจษฎา รวม

พระโอรสพระธิดาในสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี
 ได้ ๗ พระองค์เท่านี้ เป็นต้นแซ่ต้นตระกูล เจ้าฟ้า
 แลพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราชวงษ์ในราชสกุล
 นี้เป็นต้นเป็นเดิม ก็แต่ก่อนแต่กาลกรุงศรีอยุธยา
 ยังไม่แตกทำลายเป็นที่ร้างนั้น พระโอรสธิดาใน
 สมเด็จพระบรม มหาไปยกาธิบดี ๕ พระองค์ ซึ่งนับ
 ในชั้นต้น เมื่อทรงพระเจริญวัยวัฒนาการแล้วก็ ได้
 มีการวิวาห์ กับตระกูลอื่น ซึ่งมีบันดาศักดิ์ แล สมบัติ
 สมควร แล้วได้ แยกย้ายกันไปอยู่ ณ ที่สถานต่าง ๆ
 ต่อตั้งสืบพระสันตติวงษ์โดยผาสกุลสวัสดิภาพ พระ
 บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้นเสด็จออกไป
 ตั้ง นิเวศนสถานใน พาหิรอุทยาน ประเทศ สวนนอกใน
 แขวงเมืองสมุทรสงครามแลเมืองราชบุรีต่อกัน โดย
 มีการวิวาห์มงคล กับกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี
 เพราะเหตุการ ที่ก่อนนั้น พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา
 รัชามีพระทัยยินดีในที่จะ แสวงหาใน มาตุคามที่มี รั
 รูปทรงโสภาคย์ แลเป็นบุตรในสกุลที่มีทรัพย์สมบัติ

ไว้ให้ เป็นนางในอันเตบุรีกราชนารี จึงได้ให้ มี
 ผู้อาษาไปสื้อสับสื้อสอดแนมหาสัตว์ที่รป่ามต่าง ๆ
 ทั้งในกรงนอกกรงไกล ไกล ก็ครั้งนั้นกรมสมเด็จพระ
 พระอมรินทรามาตย์เป็นบุตรของมหาเศรษฐีเป็น สกุล
 อันใหญ่ ด้วยมากด้วยเครื่อญาติ แลสูงด้วยสมบัติ
 หาสกุลอื่น จะเสมอมิได้ ในพาหิรอุทยาน ประเทศใน
 เวลานั้น แลมีบุญลักษณะศิริรูปพรรณสัณฐานงาม
 ยิ่งนัก เป็นที่เล้าล่ออ่องทราบถึงพวกสอดแนม
 ของพระเจ้าแผ่นดิน พวกนั้นจึงได้นำข่าวมากราบ
 ทูลส่อ พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชโองการดำรัสสั่ง
 กรมมหาดไทยให้ มีท้องตรา ออกไปให้หัวเมืองราชบุรี
 ไปสื้อขอกกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ซึ่งเป็น
 อรรคนารี มีบุญลักษณะ นั้น จากคฤหบดี สกุลนั้นแล้ว
 ส่งเข้ามาถวายเป็นอันเตบุรีกราชนารี เพราะเวลา
 นั้นเมืองราชบุรีขึ้นแก่มหาดไทย ก็แลการตกแต่ง
 ท้องตราบังคับบัญชา หัวเมืองมหาดไทย ทั้งปวง ครั้ง
 นั้น เนื่องอยู่ในสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีทั้ง

สัน ฝ่ายพระชนกพระชนนีแลพระญาติในกรมสม
 เ็จพระอมรินทรามาตย์นั้น ไม่มีจิตรชอบใจ
 ปรากฏา จะ ถวายกรมสมเด็จ พระอมรินทรามาตย์แก่
 พระเจ้าแผ่นดิน เข้ามาต้องติดกักขังเป็นอันเตปรุ๊ก
 ราชนารีอยู่ในพระราชวัง จึงแต่งคนมาอ่อนวอน
 สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ซึ่ง เป็นผู้สำเร็จกิจ
 ราชการแต่งห้องตรานัน ให้ช่วยแก้ไขพ้อพ้นหลุด
 จากพระราชประสงค์พระเจ้าแผ่นดินเสียได้ สมเด็จพระ
 บรมมหาไปยกาธิบดี จึงได้คิดอ่านให้มี ผู้กราบ
 ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่ากรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์
 นั้น พระองค์ท่านได้ ไปสู่ขอไว้เพื่อจะให้ ได้แก่
 พระโอรสที่ ๔ ของท่าน ได้้นัดการวิวาหมงคล
 แล้ว ขอพระราชทานให้ พ้นจากพระราชประสงค์
 เกิด พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระกรุณาอนุญาต พระ
 ราชทานให้ ก็ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าจุฬาโลก จึงไป ได้ กรม สมเด็จ พระอมรินทร
 มาตย์ เป็นอรรคชายาแต่เดิมมาดังนี้.

กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีมีพระชนม
 พรรษาอ่อนกว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
 โลกย์หนึ่งถ้วน โดย จันทรคติกาลไม่ยิ่งหย่อน
 เพราะมีกำหนดวันประสูติทราบเป็นแน่ว่า สัมปสัม—
 พักศรณพศกผศกมาสกาลบักษย์ บัญญัติดิถีวิวารเป็น
 ปรีเฉท กาล กำหนด พุทธศาสนกาล ๒๒๘๐ พรรษา
 จุลศักราช ๑๐๕๕ (วันที่ ๕ มีนาคม) กรมสมเด็จพระ
 อมรินทราบรมราชินี มีพระ พี่นางเธอ ผู้ใหญ่เป็นที่ ๑
 แลมีพระพี่ เป็นบุรุษ นับเป็นที่ ๒ จึงถึงพระองค์เป็น
 ที่ ๓ แล้ว พระน้องนางอีกผู้หนึ่งเป็นที่ ๔ แล้ว พระ
 น้องเป็นบุรุษผู้หนึ่งเป็นที่ ๕ แลมีน้องนางอีก สอง
 ที่ ๖ ที่ ๗ รวมพระชนกชนนีเดียวกัน ท่านทั้ง ๖ ยกแต่
 กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี แล้วนั้น เป็นเจ้า
 ราชินิกุลเป็นคุณราชินิกุล บุตรหลาน เหลน ของ
 ท่านทั้ง ๖ นั้นก็เป็นเจ้าราชินิกุลทั้งสิ้น สืบมาจนกาล
 บัดนี้ สมเด็จพระชนกในกรม สมเด็จพระอมรินทราบ
 รมราชินี เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา มีพม่าข้าศึกเข้ามา

ล้อมอยู่ ผู้คนในพระนครนั้นไปมากี่สาปสูญ
 หายไปตามไม่พบ แต่สมเด็จพระชนนีนันได้ทรง
 ผนวชเป็นรูปช้อยู่มาจนถึง แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ปรากฏพระนามว่า
 สมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์ มหามานารี เป็นที่คำ
 นับบูชาของพระบรมวงษานุวงษดำรงค์ พระชนม์อยู่
 ๕๐ ปีเศษ จึง สิ้น พระชนม์ เมื่อ ปีระกานักขัตร์ ตรีศก
 แผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 พุทธศัสนกาล ๒๓๔๔ พรรษา จตุศักราช ๑๖๓ สม
 เด็จพระมหามานารีนัน มีพระพี่เป็นบุรุษ ๑ เป็น
 หญิง ๒ บุตรหลานของท่านเหล่านั้นยังเป็นราชินิกุล
 ทำราชการอยู่ ทั่วราบเท่าทุกวันนี้.

จะกล่าวด้วยความประพฤติประพันธ์สืบสันตติ
 วงษ์ใน บรมราชวงษ์ ซึ่งมี สมเด็จพระบรมมหาไปย—
 กาศิบดีเป็นปฐมพันธู์ชั่วเค้าสืบมา.

๑ กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี ได้มีพระโอรส ๓
 คือพระองค์ใหญ่ซึ่งเมื่อแรกตั้งกรุงเทพมหานครอมร

รัตนโกสินทรหมหินทรายทชยาน ได้เป็นที่เจ้าฟ้า กรม
พระอนุรักษ์เทเวศร์ แล้วเลื่อนที่เป็น กรมพระราชวัง
หลังเป็นที่ ๑ เจ้าฟ้า กรมหลวงนราธิเบศร์บดินทร
เป็นที่ ๒ เจ้าฟ้า กรมหลวงนรินทรธรรเศศร์เป็นที่ ๓.

กับ พระธิดา พระองค์ หนึ่ง ได้เจ้ากรม ฝ่ายใน
รวมอยู่ในกรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี ไม่มี เจ้า
กรมต่างหากเป็นที่ ๔.

๒ สมเด็จพระเจ้าขุนรามณรงค์นั้น เมื่อครั้ง
กรุงศรีอยุธยายังไม่แตกทำลายนั้น มีพระธิดาองค์
หนึ่งแล้วกสนพระชนม์เสีย พระธิดานั้นคือ พระ
องค์เจ้า กรมขุนรามนินทรสุดา.

๓ กรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์นั้น มีพระ
โอรส ๓ พระธิดา ๒ เป็น ๕ พระองค์ คือ เจ้าฟ้า
กรมหลวงเทพหริรักษ์เป็นที่ ๑ เจ้าฟ้า กรมขุน
อนัคนารี เป็นที่ ๒ กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทร
มาตย์ ซึ่งมีกำหนดสมัยกาลประสูติเป็นพราหมณ์
พักศรณพศก ภัทรบทธมาศกาลบัณฑุทวาทศัฎฐีวิวาร

เป็น ปรีเฉทกาล กำหนด พระพุทธศาสนกาล ๒๓๑๐
 พรรษาจุล ศักราช ๑๑๒๕ (วันที่ ๒๖ กันยายน) เป็นที่ ๓
 เจ้าฟ้า กรมหลวงพิทักษ์มนตรี เป็นที่ ๔ เจ้าฟ้า กรม
 ขุนอิสรานุรักษ์ เป็นที่ ๕.

๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้
 มี พระราชโอรส แลพระราชธิดา แต่ กรมสมเด็จพระ
 อมรินทรมาศย์ ถึง ๑๐ พระองค์ คือ องค์เป็นปฐม
 เป็นพระบุตร พระองค์เป็นที่ ๒ เป็นพระกุมาร สอง
 พระองค์ นสนพระชนม์ เสียแต่ก่อนกาลกรุงศรีอยุธยา
 ชยยังมีแตกทำลาย พระองค์ เป็นที่ ๓ เป็นพระ
 บุตร คือ สมเด็จพระปฐมบรมวงษ์ ซึ่งเมื่อแผ่นดิน
 กรุงธนบุรีได้ ประสูติพระกุมารเป็นเจ้าฟ้าลูกเธอของ
 เจ้ากรุงธนบุรี แล้วไม่ซำกสนพระชนม์ล่วงไป ที่ ๔
 คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่ง
 มีกำหนดสมัยกาลประสูติเป็นพราหมณ์พักศรนพศก
 ฝคุณมาศชุนบั๊กษ์ สัปตมัตถิพัชรวารเป็นบริ-
 เฉทกาล กำหนด พระพุทธศาสนกาล ๒๓๑๐ พรรษา

จุลศักราช ๑๑๒๕ (วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์) เจ้าฟ้า
 กรมหลวงศรีสุนทรเทพ นับเป็นที่ ๕ พระบาทสม
 เด็จ พระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวัง บวรสถาน
 มงคล ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภลัย นับว่าเป็นที่ ๖ เจ้าฟ้า กรมหลวงเทพยวดี
 เป็นที่ ๗ ยังมีอีก ๓ พระองค์สิ้นพระชนม์แต่ยัง
 พระเยาว์ ไม่ปรากฏพระนามแลลำดับว่าเป็นสถาน
 ใดในระหว่างใดพระองค์ใด แลพระราชบุตรแล
 บุตรีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่ง
 ประสูติแต่ กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ทั้ง ๑๐
 พระองค์นี้ ประสูติก่อนแต่เวลาเสด็จเถลิงถวัลย
 ราชสมบัติทั้งสิ้น ก็เมื่อเวลาเสด็จเถลิงถวัลยราช
 สมบัตินั้น ยังคงได้เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
 แต่ ๔ พระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภลัย เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า กรมหลวง
 อิศรสุนทร แล้วภายหลังเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้า
 ลูกเธอ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระองค์ ๑

พระราชบุตรองค์ใหญ่เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงศรีสุนทรเทพพระองค์ ๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงเสนานุรักษ์ แล้วภายหลังเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระบัณฑูรน้อยพระองค์ ๑ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประภาวดี พระองค์ ๑.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ยังมีพระราชโอรสพระราชธิดาพระองค์อื่นๆแต่หม่อมมาทบริจาริกาข้าหลวงเดิมแต่ยังไม่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบ้าง แต่สนมনারมีศักดิ์ต่าง ๆ อีกเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบ้าง มากมายหลายพระองค์ สันพระชนม์เสียแต่ยังเยาว์บ้าง ได้ทรงพระเจริญอยู่มานานบ้าง ได้เป็นใหญ่ในราชการแผ่นดินต่อมาบ้าง คงอยู่ตามบรรดาศักดิ์พระองค์เจ้าไม่ได้ ทรงทำราชการเป็นแพนทบ้าง ครั้น ออก

พระนาม นับไปเป็นลำดับ ก็จะมีศตวรรษ มากไปแล้วจะ
 สืบสนขวกไขว่ข้างในข้างนำ แลพระองค์ที่ปรากฏ
 ควรปรากฏ แลพระองค์ที่ไม่ปรากฏไม่ควรจะ
 ปรากฏนั้น ก็จะมีสืบพันวันกันนัก จะสังเกต
 ยาก เพราะฉะนั้นจะขอกำหนดออกพระนามแต่พระ
 องค์ที่ได้เป็นใหญ่ในตำแหน่งราชการปรากฏ แล
 ไม่มีความผิดในราชการ ควรจะนับถือว่าพระนาม
 นั้นเป็นมงคล พระราชโอรสซึ่งได้เป็นเจ้าต่างกรมมี
 ราชการได้บังคับอยู่ในแผ่นดินนั้น แลแผ่นดิน
 ลำดับมานั้น ที่จะนับ แต่ ๑๑ พระองค์ คือ

๑ พระองค์เจ้าทับทิม เป็นกรมหมื่นอินท-
 พิพิธ ได้ว่ากรมพระคชบาลแล้วภายหลังได้ว่ากรม
 แสงใหญ่.

๒ พระองค์เจ้าอภัยทัสน์ เป็นกรมหมื่นแล้ว
 เป็นกรมหลวงเทพกษัตริ์ เจ้าจอมมารดาเป็นพระสนม
 เอก บุตรีพระยาจักรีเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งเจ้า

เมืองข่งแขงตัวเปนเจ้านั้น ได้ว่ากรมพระคชบาล
แล้วการอื่นๆ บ้าง.

๓ พระองค์เจ้าอรุโณทัย เปนกรมหมื่นศักดิ์
พลเสพ เจ้าจอมมารดาเปนพระสนมเอก ได้เป็น
เจ้าได้เวลาหนึ่ง เพราะ เปนบุตรเจ้าพระ (ยา ?)
สุธรรมมนตรี พัด แลมารดานั้นเป็นบุตรเจ้าพระ
ยานครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งตัวเปนเจ้านครครั้ง กรุง
เทพทวารวดี ศรีอยุธยา แตก ทำลาย แล้วใหม่ นั้น
แลพระองค์เจ้าพระองค์นี้ ได้เป็นใหญ่ เปนอธิบดีว่า
ราชการกรมพระกลาโหมแลหัวเมืองบักซ์ ได้ตั้งปวง
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ครั้น ถึง แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่
หัวได้เสด็จเถลิงเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

๔ พระองค์เจ้าทับ เปน กรมหมื่นจิตรภักดี
ว่าราชการข้างสิบหมื่น.

๕ พระองค์เจ้าสุริยา เปนกรมหมื่นแล้วเป็น
กรมขุน แล้วภายหลังเลื่อนเป็นกรมพระรามอิศว-

เรศ ได้ว่าราชการต่างๆ ไม่เป็นตำแหน่ง ว่าความ
รับสั่งบ้าง เป็นแม่กองทำการงานบ้าง.

๖ พระองค์เจ้าวาสูกรี ทรงพระผนวชได้ ๔
พรรษา แล้วได้เป็นอธิบดีสงฆ์ แล้วได้เลื่อน
เป็นเจ้าต่างกรมมีพระนามว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
ศรีสุคตขัตติยวงษ์ พระองค์นั้นเป็นอัจฉริยมนุษย์
บุรุษรัตนอันพิเศษ ทรงพระปรีชาฉลาดในพระพุทฺธ—
ศาสน์ แบบอย่างโบราณราชประเพณีต่างๆ แลได้
เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์เจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า
ในพระบรมราชวงษ์มากมายหลายพระองค์ ภายหลัง
เมื่อใน แผ่นดินปัจจุบัน นี้ ได้เลื่อน เป็น กรมสมเด็จ
พระปรมาธิบดีชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงษ์ มหา
ปาโมกข์ประธานวโรดม บรมนาถบพิตร เสด็จ
สถิตย์ ณ วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวร
มหาวิหาร พระอารามหลวง พระองค์ ๑.

๗ พระองค์เจ้าฉัตร เป็นกรมหมื่นสุรินทรรักษ์
ได้ว่าราชการ กรมพระนครบาลใน แผ่นดินพระบาท

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้น แผ่นดิน
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ว่าราชการกรมมหาด
ไทย กรมพระกระลาโหม เป็นที่ทรงปรึกษาราชการ
แผ่นดิน.

๘ พระองค์เจ้าสุริยวงศ เป็นพระองค์เจ้าพระ
เคราะห์ร้าย สบายบ้างไม่สบายบ้างแต่เดิมมา ครั้น
ถึง แผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว
สมัคไปทำราชการในพระราชวังบวร ฯ ได้เป็นกรม—
หมื่นสวัสดิวิชัย ว่าราชการแทนทุกตำแหน่ง ครั้น
อยู่มาในแผ่นดินบัดยู่บัดนี้ กลับ ลงมาทำ ราชการใน
พระบรมมหาราชวัง ได้ เป็นกรมหลวงพิเศษศรี—
สวัสดิ สุขวัฒนวิไชย.

๙ พระองค์เจ้าดารากร เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ
ว่าราชการกรมช่างสิบหมู่.

๑๐ พระองค์เจ้าดวงจักร ก็เป็น พระองค์เจ้า
พระเคราะห์ร้าย สบายบ้างไม่สบายบ้าง แต่แข็ง
แรงได้ราชการเป็นกรมหมื่นนครงคหรัรักษ์ ว่าราช—
การช่างหล่อ.

๑๑ พระองค์เจ้าสุทัศน์ เป็นกรมหมื่นไกร
สรวิชิต ได้ว่าราชการพระคลังเสื่อหมวก คลัง
ศุภรัต แลกรมสังฆการี กรมธรรมการ.

พระราชธิดาซึ่งควรจะกำหนดออกพระนามนั้น
ควรนับ ๕ พระองค์ คือ

๑ พระองค์เจ้านุ่ม เป็นใหญ่กว่าทุกพระองค์
บันดาซึ่งมีชนมพรรษาอ่อนกว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพย
วดีลงมา เจ้าจอมมารดา เป็นเจ้าจอมข้าหลวงเดิม
เป็นญาติพระยานครราชสีมา ทองอิน พระองค์
เจ้าพระองค์นี้ ได้ทำราชการข้างใน ใน แผ่นดิน พระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

๒ พระองค์เจ้าพลับพระองค์หนึ่ง ไม่มีเจ้า
จอม มารดา พระราชทาน มอบให้ กรม สมเด็จพระศรี
สุตารักษ์ ทำนุบำรุงมา มีพระชนม์ยืนนานได้เป็น
พระเจ้าบรมวงษเธอ ชั้นผู้ใหญ่ข้างใน ใน แผ่นดิน
บัดนี้.

๓ พระองค์เจ้าเกสร ได้ทำราชการข้างใน
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔ พระองค์เจ้าจกต เป็นพระเชษฐภคินีของ
กรมหมื่นสุนทรภักษ์ร่วมเจ้าจอมมารดา ได้ทำราชการ
สดิ่ง ใน แผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย

๕ พระองค์เจ้ามณฑา

๖ พระองค์เจ้ามณี

๗ พระองค์เจ้าดวงสุดา สามพระองค์นี้^{๕๕๔}พระ
ชนม์ยืน มาอยู่ นานได้ เป็น พระเจ้า บรมวงษเธอ ผู้
ใหญ่ในแผ่นดินบัดนี้^{๕๕๕}.

๘ พระองค์เจ้าศศิธร ได้ทำราชการเป็นครูชก
แลสอนพระองค์เจ้าให้ สวดมนต์ ในหอ พระพุทธรูป
ข้างใน.

๙ พระองค์เจ้าจันทบุรี ภายหลังได้เลื่อนที่
เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เพราะเจ้าจอมมารดาซึ่งได้
เป็นสนมเอกนั้น เป็นเชื้อเจ้าเมืองลาวคือ เป็นธิดา^{๕๕๖}

เจ้าเวียงจันทน์ อินทร์ เจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นบรมราช
 ษายานารี ใน แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
 หล้านภาลัย มีเจ้าฟ้า ๔ พระองค์ ซึ่งจะนับเอาไว้
 ในพวกข้างหน้าต่อไป.

๕ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เมื่อ
 ก่อน กรุงศรีอยุธยา ยังไม่แตกทำลายนั้นก็ยังไม่
 พระโอรสพระธิดา ครั้นมาเมื่อแผ่นดินเจ้ากรุง
 ธนบุรีได้มีนารีหนึ่งมาเป็นพระชายา ประสูติพระ
 โอรสแลพระธิดาพระองค์หนึ่งหรือสองพระองค์ สิ้น
 พระชนม์เสียแต่ยังพระเยาว์ แล้วนารีนนั้นก็เรี
 รางร้างนานไปไม่ได้อยู่ด้วย ครั้นภายหลังจึงได้นารี
 สาวชาวเชียงใหม่ ชื่อเจ้าสัจจา เป็นธิดา เจ้าเชียงใหม่
 เก่ามาเป็นอรรคชายา ประสูติพระธิดาพระองค์หนึ่ง
 ชื่อเจ้าฟ้าพิกุลทอง ภายหลังเป็นกรมขุนศรีสุนทร

ควรจะนับว่าเป็นธิดาผู้ใหญ่มากกว่าทั้งปวง แลได้มี
พระราชบุตร และ บุตรี แต่ นารีบาทบริจาริกา แลพระ
สนมนางในอีกหลายพระองค์ แต่ครั้งยังไม่ได้
เฉลิมอุปราชภิเษกบ้าง เมื่อเฉลิมอุปราชภิเษก
แล้วบ้าง จะขอออกพระนามแต่พระองค์ ที่เป็น
สำคัญ ปราภฏ ควรเป็น ที่นับถือ หรือควรเป็นต้นวงษ
ของเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ต่อลงมาใน
ชั้นหลัง ๆ นั้น.

พระราชบุตรนั้น คือ กรมหมื่นเสนีเทพ •
กรมขุนนรนนุชิต ๑ สอง พระองค์นี้ ได้เป็นเจ้าต่าง
กรม มีพระบุตรพระบุตรีเป็นหม่อมเจ้าชายหม่อม
เจ้าหญิงสืบลงมามาก.

พระราชบุตรนั้น คือ พระองค์^{เจ้า}จันทระพระองค์ ๑
เป็นผู้ใหญ่ กับพระองค์เจ้าดุสิตอาบศร สองพระ
องค์นี้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัยย์ได้ทำราชการอยู่ในพระบวรราชวัง ครั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรฯ

เสด็จสวรรคตแล้ว ได้ลงมาทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังจนสิ้นแผ่นดินนั้น.

พระองค์เจ้าดาราก็พระองค์หนึ่ง เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทำราชการอยู่ในพระบรมราชวังเหมือนกันกับพระองค์เจ้าดวงจันทร์ ครั้นกรมพระราชวังบวร ๆ เสด็จสวรรคตแล้ว จึงกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในเวลานั้นยังเป็นกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ได้ให้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขอบไปเป็นพระชายา ประสูติพระราชบุตรพระองค์หนึ่งคือเจ้าฟ้าอิศราพงษ์ ครั้นเมื่อกรมพระราชวังพระองค์นั้นได้อุปราชาภิเษกแล้ว พระองค์เจ้าดาราก็ได้มีอำนาจเป็นใหญ่ในการข้างในทั้งปวงในพระบรมราชวัง จึงได้ปรากฏพระนามต่อภายหลังเรียกว่า เจ้าข้างในบ้าง เสด็จข้างในบ้าง แต่พวกในพระบรมราชวังเวลานั้นเรียกกันว่าทูลกระหม่อมข้างใน ๆ พระองค์เจ้าปัทม

ราชพระองค์หนึ่ง เจ้าจอมมารดาเป็นพระนางนาง
ของ กรมพระราชวังใน แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

๖ กรมหลวงนรินทรเทวีนัน เมื่อแผ่นดินกรุง
ธนบุรีได้ กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ซึ่งคนเป็นอันมาก
เรียกว่ากรมหมื่นมุนนั้นเป็นพระภักดา ได้ประสูติ
พระบุตรพระองค์หนึ่ง คือ กรมหลวงนรินทรเทพ
แล้วมาใน แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกประสูติอีกพระองค์หนึ่ง คือกรมหมื่น
นเรนทรบริรักษ์ กรมหมื่นซึ่งเป็นบุตรก็ได้เป็นต้น
วงษ์ของหม่อมเจ้าชายแลหญิง เป็นอันมากสืบลงมา.

๗ กรมหลวงจักษเจษฎานั้นไม่ได้มีพระชายา
เป็นสำคัญ มีแต่หญิงบาทบริจาริกาเป็นอันมาก
ประสูติหม่อมเจ้าชาย แล หญิง ก็เป็นอันมากแต่ควร
จะออกช้อยู่องค์หนึ่ง คือหม่อมเจ้าสวนซึ่งทรง
ผนวชมาแต่อายุ ๒๐ ปี ได้เล่าเรียนพระคัมภีร์
พระพุทธรวจนอยู่บ้าง ภายหลังได้เลื่อนที่เป็น

หม่อมเจ้าราชาคณะ ปรากฏนามว่า หม่อมเจ้าพระ
ศีลวราลังการ ได้เป็นอธิบดีสงฆ์ ในวัดชนะสงคราม
ด้วยทางกถามีประมาณเท่านั้น เป็นอันพรรณ—

นาถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งออกจาก พระโอรสพระ
ธิดาของสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ๗ พระองค์
ซึ่ง เป็นต้น แซ่ต้น สกุล สืบ ลง มา นับ ว่า เป็น ชั้น ๓
เพราะ สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี ถ้า จะ นับ ว่า
เป็นชั้นต้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก แล พระญาติเสมอยุค ๖ พระองค์ นั้น ก็ ควร
นับว่าเป็นชั้น ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัยแลพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งเป็นสมานยุคพวก
นี้ จึงควรนับว่าเป็นชั้น ๓ ดังพรรณนามานี้แล.

จะขอ กล่าวถึง ความประวัติ เป็นไปต่าง ๆ ใน
โลกนี้จนถึงกาลเมื่อล่วงไปปรโลกของพระองค์ ท่าน
ซึ่งเป็นบุรพบุรุษในพระบรมราชวงษอันนี้ ซึ่งเป็น
ชั้นต้นคือสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีแลสมเด็จพระ
พระไปยกาใหญ่ แล สมเด็จพระไปยกาผู้น้อย ๓ พระ

องค์ แลพระโอรสพระธิดาของสมเด็จพระบรมมหา
 ไปยกาธิบดี ทั้ง ๓ พระองค์ ตั้ง ออก พระนาม มา แต่
 ก่อนนั้น ตามกำหนดประวัติเวลาของพระองค์
 นั้น ๆ เรียงไปในลำดับโดยสังเขป เพื่อให้ผู้
 อ่านผู้ฟังได้สติปลงพระไตรยลักษณะ บัญญาปลง
 เห็นอนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ เพราะ
 ได้สดับนี้บ้าง ไม่ปราศจากประโยชน์ในทางภavana
 มัยกุศล ซึ่งเป็นกุศโลบายอันใหญ่อันงามกว่ากุศล
 อื่น สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ทราบแต่
 ว่าเมื่อครั้งกรุงทวารวดี ศรีอยุธยา ได้เป็นที่พระ
 อักษรสุนทรศาสตร์ อยู่ในกรมมหาดไทย จนตลอด
 เวลาพม่าเข้าศึก เข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาในคราวที่กรุง
 จะแตกทำลายนั้น แต่สมเด็จพระไปยกาพระองค์
 ใหญ่ นั้นได้มี พระโอรส พระธิดา ๕ พระองค์ แล้วก็
 สันพระชนม์ ล่วงไปโดยนัยที่กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อ
 สันพระชนม์ นั้นพระชนมายุเท่าไร ไม่ทราบถนัด
 พระไปยกาพระองค์น้อยได้รับปรนนิบัติสมเด็จพระ

บ
 อ
 แ
 ศ
 ก
 ห
 พ
 โ
 แ
 พ
 แ
 จ
 จ
 อ
 เ
 อ
 เ

บรมมหาไปยกาธิบตีมา ได้ประสูติพระธิดาพระ
 องค์หนึ่ง จะสิ้นพระชนม์เมื่อใดก็หาได้ความเป็น
 แน่ไม่ ได้ความเป็นแน่แต่ว่าเมื่อเวลาพม่าเข้ากรุง
 ศรีอยุธยาเวลาที่สดนั้น สมเด็จพระบรมมหาไปยก
 กาธิบตีมีพระดำริห์ จะออกจากกรุงศรีอยุธยา หลีก
 หนีพม่าเข้าศึกไปอยู่ให้ห่างไกล จะชักชวนพระโอรส
 พระธิดาทั้งปวงตามเสด็จไปด้วยพร้อมกัน พระ
 โอรสพระธิดาทั้ง ๖ ที่ทรงพระเจริญแล้วนั้น ได้
 แยกย้ายไปตั้งสกุลอันมีพระบุตรพระบุตรเกี่ยวของ
 พันพันชุกมากมาย จะรวบรวมพร้อมเพรียงกันแล้ว
 แลเป็นพวกใหญ่ออกโดยง่ายหาได้ไม่ เมื่อได้ช่อง
 จึงได้พาแต่พระกุมารพระองค์น้อยกับหญิงบาทบริ-
 จาริกาซึ่งเป็นพระมารดาของพระกุมารนั้น ได้ไป
 อาศัยอยู่ณเมืองพิษณุโลก ได้ทรงปรนนิบัติแก่
 เจ้าเมืองพิษณุโลก จึงทราบไปว่ากรุงศรีอยุธยา
 อยู่เหนือมอขาศึกแล้ว ก็ถืออำนาจตั้งตนเป็นเจ้า
 แผ่นดินใหญ่ขึ้นในเวลานั้น ตั้งขุนนางอย่างกรง

เทพมหานครทุกตำแหน่ง ตั้งสมเด็จพระบรมมหา
 ไปยกาธิบดีเป็นเจ้าพระยาจักรี ในที่สมุหนายก
 อรรคมหาเสนาบดี.

เจ้าเมืองพิษณุโลกมีจิตรกำเรียบ บังคับให้
 ทอดโหนด บาดหมายอ่าง บังคับตน เรียกว่า พระราช
 โองการโดยไม่มีกาพิธิราชาภิเศก อยู่ได้ ๗ วัน
 ก็ถึงแก่พิราลัย แล้วองค์ สมเด็จพระบรมมหา
 ไปยกาธิบดีก็ไม่ได้มีความ มกใหญ่ใฝ่สูง ตั้งตัวเป็น
 ใหญ่ต่อไปแอบอาศัยอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก ซึ่ง
 ครั้งนั้นตกอยู่ในอำนาจพระพากุลเถรเมืองฝาง ตัว
 ซื่อเรือแข่งตั้งตัวเป็นใหญ่ในเมืองฟากเหนือ แผล
 อำนาจลงมาจนถึงพิจิตร ข้างตะวันตกไปถึงเมือง
 สวรรคโลกแลเมืองสุโขทัย สมเด็จพระบรมมหา
 ไปยกาธิบดี อาศัยอยู่ใน เมืองพิษณุโลกไม่ช้า ก็ทรง
 พระประชวรแล้วเสด็จสวรรคตอยู่ในเมืองพิษณุโลก
 นั้น เมื่อเวลากรุงศรีอยุธยาแตกทำลายแล้วมิได้
 นาน กำลังการบ้านเมืองยังเป็นจลาจลอยู่นั้นจึง

พระโอรสคือกรมหลวงจักษเจษฎา กับมารดาซึ่งตาม
 เสด็จไปด้วยนั้น ได้มีความกตัญญู กตเวทีจัดการ
 ถวายพระเพลิงตามกำลังที่จะทำได้ แล้วเชิญพระ
 บรมอัฐิกับสังข์พระมหาอูตราวัตรซึ่งเป็นของสำหรับ
 สกกุลสืบมาแต่ก่อน เป็นสำคัญคืน นำกลับลงมา
 แล้วไปทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้ง เสด็จอยู่วังบ้านหลวงใน
 กรุงธนบุรี เมื่อแผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรีนั้น เป็น
 ความชอบอันใหญ่ยิ่งของ กรมหลวงจักษเจษฎา แล
 คุณมาซึ่งเป็นหม่อมมารดานั้นอยู่ ครั้นเมื่อพระ
 บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จ เถลิง
 ถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก แล้วจึงได้ เชิญพระ
 บรมอัฐิ สมเด็จพระบรมชนกนาถนั้นลงใน พระโกศ
 ทองคำประดับพลอยทับทิม ตั้งประดิษฐานในหอ
 พระที่นั่งมัสการในพระบรมมหาราชวัง สำหรับ
 ให้ พระราชวงษานุวงศ์แห่เข้าทูลล่องธูลีพระบาทได้
 กราบถวายบังคมในวันถือน้ำ พระพิพัฒน์สัตยาแทน

ธรรมเนียมเดิม ซึ่งเป็นโบราณจารีต มีนิยมให้ คำนับ
 พระเชษฐบิดร ซึ่งเป็นพระราชปฎิมากรรูปของ
 สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีเป็นปฐม คือพระองค์ซึ่ง
 สร้างกรุงเก่ามาก่อนนั้น ได้เป็นที่นมัสการของ
 พระเจ้าแผ่นดินแลเป็นที่ถวายบังคม ของพระราชวง
 ษานวงษ์แลข้าราชการใน วันถือนำพระพิพัฒน์สัตยา
 ในพระนครนั้นสืบมา ๆ จนสิ้นกรุงศรีอยุธยา.

กล่าวด้วย ประวัติ ของ ท่านซึ่งเป็นบรรพบุรุษ
 ชนต้นสันแต่ท่านั้น.

กรมสมเด็จพระเทพสุดาวด้นั้น กับทั้งพระภักดา
 พระโอรสพระบุตร เมื่อกรุงศรีอยุธยา เก่า แดก ทำ
 ลายจะตั้งอยู่ ตำบลใดไม่ทราบถนัด ทราบแต่ว่าพระ
 ภักดาของท่านนั้น มีพระนามว่าหม่อมเสม ได้
 ปฏิบัติใน ราช การ แผ่น ดิน เป็น ที่ พระ อินทรรักษา
 เจ้ากรมตำรวจใหญ่ช่วยฝ่ายพระบวรราชวัง ได้ ประ
 สุกดิ์พระโอรส ๓ พระธิดา ๑ ซึ่งออกพระนามมาแล้ว
 นั้น ก่อนแต่กรุงศรีอยุธยา ยังไม่แตกทำลาย ก็

ฝ่าย พระภักศดานั้น จะถึงพิราลัย เมื่อใดไม่ทราบเป็น
 แน่ เป็นแต่เมื่อครั้งกรุงธนบุรีไม่มีมาแล้ว มีแต่
 กรม สมเด็จพระเทพสุทวารวดี กับ พระโอรส พระธิดา
 เสด็จมาประทับตั้งอยู่ที่ตำบลสวนมังกุค ซึ่งบัดนี้
 บันนั้นเป็นที่วังเก่า ของ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรงค์ แล
 กรมหมื่นเทวานุรักษ์ และหม่อมเจ้าในกรมขุนอิศรา
 ณุรักษ์ ยังครอบครองอยู่นั้น แต่เวลานั้นเรียกว่า
 บ้านปูนตามนามสถานที่โบราณมา กรมสมเด็จพระ
 เทพสุทวารวดีได้ ถวายพระโอรสพระธิดาให้ทำราช
 การฝ่ายหน้าฝ่ายในแผ่นดินกรุงธนบุรี แลได้ พัง
 พระบารมี ใน พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
 โลก แลกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทั้งสองพระองค์ ซึ่งได้
 ทำราชการมีอำนาจใหญ่ในเวลานั้นด้วย จึงได้คุ้น
 เคยเข้าเฝ้าเห็นได้ในเจ้ากรุงธนบุรีเนื่อง ๆ

กรมสมเด็จพระศรีสุตดารักษ์นั้น เมื่อครั้งกรุงศรี
 อโยธยาได้ พระภักศดาเป็น บุตรที่ ๔ ของมหาเศรษฐี

ซึ่งเป็นเชอวงษ์ ลงมาแต่ มหาเสนาบดี เมืองปักกิ่ง แต่
 ครั้งแผ่นดินเจ้าปักกิ่งเม่งไท้ โจซึ่งเป็นเจ้าปักกิ่งที่สุดใน
 วงษ์มัน เสียเมืองแก่พวกตาดแล้วท่านเสนาบดีอื่น
 หลายนายไม่ยอมตัดผมมวยไว้หางเปียตามพวกตาด
 จึงได้หนีออกจากแผ่นดินจีนมาเมืองไทยบ้าง สืบ
 สกุลต่อมาเป็นจีนอย่างเก่าไม่ไว้ผมเปีย พระภักดา
 ใน กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ นั้น มีนามว่า เจ้าขัว
 เงิน ขัวเงิน ? มีพี่หญิงชื่อท่านนม ๑ ท่านเอียง ๑
 มีพี่ชายชื่อท่านทอง ๑ ได้ตั้งนิเวศน์สถานอยู่ตำบล
 ถนนตาล เป็น พาณิชย์ ใน กรุงศรีอยุธยา มหานคร
 พระมารดาของพระภักดาใน กรมสมเด็จพระศรีสุดา
 รักษ์ นั้น เป็นน้องร่วมมารดากับภรรยาเจ้าพระยา
 ชำนาญบริรักษ์ ว่าที่โกษาธิบดี ในแผ่นดินพระ
 บาทสมเด็จพระบรมธรรมิกมหาราชชาธิราช ภรรยา
 เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ซึ่งเป็นพี่ของพระภักดาใน
 กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ นั้น มีบุตรกับเจ้าพระยา
 ชำนาญบริรักษ์ ผู้หนึ่ง ชื่อนายฤทธิ นายฤทธิ

เมื่อเป็นหนุ่มเจริญแล้ว เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์
ผู้บิดาได้ สู้ขอหม่อมบุณนาคเป็นบุตร พระยาวิชิต—
ณรงค์ ๆ นั้น เป็นพี่ชายร่วมบิดามารดากับเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราชอยู่ตลอดเวลากรุงศรีอยุธยา ครั้น
กรุงศรีอยุธยาเสียแล้วได้ตั้งตนเป็นเจ้านั้น.

กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์นั้น เมื่อครั้ง
กรุงศรีอยุธยา ยังไม่แตกทำลาย ได้มีพระโอรส
พระธิดา ชึ่งออกพระนามในข้างต้นแล้วนั้น ครั้น
บุกขุนนพศก จุลศักราช ๑๑๒๕ พระพุทธศาสนากาล
๒๓๑๐ พรรษา พวกพม่าเข้าศึกกรุงรัตนทำลายล้าง
กรุงศรีอยุธยาเสียได้ ชาวพระนครทั้งปวงซึ่งมี
ครอบครัวสกุลต่าง ๆ พวกกันแตกแยกย้ายกระจัดกระ
จายหนีไป ครั้นนั้นกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ทรง
พระครรภ์อยู่ได้ ๔ เดือนเสศแล้ว พร้อมกันกับพระ
ภักศดาตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลก ออกไป อาศัย อยู่ ด้วย ใน นิเวศน สถาน ที่ เดิม
ของ กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ณ ตำบล อำพา

พาหิรุตยานประเทศ ครั้นถึงวันกาพย์กษัตริย์ ๒๒ นับ
 เมืองนำไปบูรพทบูรณมี อาทิตยวาร (วันที่ ๒๖ กันยายน)
 เป็นกำหนดจึงได้ประสูติพระธิดาพระองค์หนึ่ง
 ซึ่งได้นับโดยลำดับว่าเป็นที่ ๓ คือกรมสมเด็จพระศรี
 สตรีเยนทรามาตย์ ครั้นนั้นเจ้าคุณชิโพผู้น้องนางของ
 กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ได้รับอุปถัมภ์บำรุง
 เป็นเหตุให้กรมสมเด็จพระศรีสตรีเยนทรามาตย์ได้
 ทรงนับถือว่าเป็นพระมารดาเลี้ยงมา ครั้นเมื่อแผ่น
 ดินกรุงธนบุรีตั้งขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธ—
 ยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จเข้าไปปรนนิบัติราชการ กรม
 พระศรีสุदारักษ์กับพระภักศดาแลพระโอรสพระธิดาก็
 ได้ตามเสด็จเข้ามาตั้งนิเวศนสถานบ้านเรือนโรมเพ
 อยู่ตำบลกุฎจีน ที่นั้นนับตั้งเป็นพระวิหารแลหอไตร
 วัดกัลยาณมิตร แพลอยลงในคลองบางกอกใหญ่
 ตรงวัดโมลีโลกขำข้างใต้.

ฝ่ายนายฤทธิบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เมื่อ
 อยู่กับขุนนาครรยา มีบุตรหนึ่งชื่ออำพัน ครั้น

กรงแตกทำลาย แล้วพา บุตรภรรยา หนี ไป เมืองนคร
 ศรีธรรมราช เข้าพึ่งอาศัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช
 อยู่ ตั้งบ้านเรือนตำบลบ้านสามอู่เหนือเมืองนคร
 ศรีธรรมราชมาประมาณทาง ๑๐๐ เส้น ครั้นนั้นเจ้า
 พระยานครศรีธรรมราช เมื่อ จะ ตั้ง ตัว เป็น เจ้า ก็ ได้
 ปฤกษาชนบทรรมเนียมต่าง ๆ กับนายฤทธิเป็นบุตร
 ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่รู้ในชนบทรรมเนียมราชการแผ่นดิน
 ดิน เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมีความยินดีต่อสติ
 ปัญญาของนายฤทธิมากนัก เมื่อตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดิน
 ขึ้นแล้วจึงตั้งให้นายฤทธิเป็นวังหน้า เรียกว่า วังหน้า
 เมืองนครศรีธรรมราช ท่านขุนนาคเป็นภรรยาเรียก
 ว่าเจ้าครอกข้างใน หม่อมอำพันนั้น เป็นพระองค์เจ้า
 อำพัน กิติศัพท์ นั้นทราบถึงพระภักดา ของกรม
 สมเด็จพระศรีสุदारักษ์ จึงได้มีความดำริห์ไม่เห็น
 ชอบด้วย นายฤทธิผู้เป็นญาติ ซึ่งเป็นหลานเขย
 เจ้านครศรีธรรมราชนี้ มิใช่ญาติอันสนิทเข้าไปรับตำแหน่ง
 ใหญ่หนัก นานไปภายหน้าเกลือกกว่าภัยจะมี หนึ่ง

ทั้งก็ได้ทราบความประสงค์ของ เจ้ากรุงธนบุรีว่าจะยกกองทัพออกไปตีปราบปรามเมืองนครศรีธรรมราชสักเวลาหนึ่ง เมื่อว่างราชการก็พบกับพม่า กลัวว่าถ้าเป็นอย่างนั้นจริง นายฤทธิจะพลอยตายด้วย เจ้าพระยานครศรีธรรมราช มีความปราถนาจะออกไปลองใจ นายฤทธิ ซึ่งเป็นวังหน้า เมือง นครศรีธรรมราช นั้นยังจะนับถือว่าเป็นญาติอยู่หรือไม่ ถ้านับถือรับรองดี ก็จะว่ากล่าวให้ สติเสียให้ รักษาตัว.

ด้วยเหตุนี้พระภักศดาในกรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์ จึงได้มอบถิ่นฐานบ้านเรือนทาสกรรมกรทั้งปวงให้ กรมหลวงเทพหริรักษ์ ซึ่งเป็นบุตรใหญ่อยู่รักษาแล้ว พากรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์ กับพระธิดาใหญ่ น้อยสองพระองค์กับทาสชายหญิงสองสามคนลงไปเรือทะเล แล่นล่องไปเมืองนครศรีธรรมราชในระดูลมว่าวในปีชวดสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๓๐ ครั้นไปถึงแล้วก็ขึ้นไปเมืองนครศรีธรรมราชนั่งอยู่ที่ริมทางเมื่อวังหน้าเมืองนครศรีธรรมราชจะมีที่ไป ครั้น

เสลียงวังนำเมืองนครศรีธรรมราชมาใกล้ก็ กระแอม
 ใอให้เสียงเป็นสำคัญ วังนำเมืองนครศรีธรรมราช
 ได้เห็นแล้วก็มีความยินดี ลงจากเสลียงออกมา
 รับแล้วปราไสยโดยฉันทิ แล้วพาไปที่อยู่พร้อม
 กับกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ แลพระธิดา สองพระ
 องค์ ครั้นนั้นวังนำเมืองนครศรีธรรมราชชวน
 จะให้อยู่ด้วยแล้วว่า จะพาไป ให้เฝ้า เจ้านครศรี-
 ธรรมราช พระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์
 ไม่เห็นด้วยไม่ยอมเข้าไปหาเจ้านครศรีธรรมราช แล
 ไม่ยอมอยู่ด้วย ขอให้ปิดความนั้นเสีย แล้วได้
 ให้สติตั้งที่ คิดไปทุกประการ วังนำเมืองนครศรี
 ธรรมราชเห็นชอบ ได้รับว่า ภายหลัง ค่อยคิด เอาตัว
 รอดูหากให้ พันภัยตามความคิดนั้น ครั้นนั้น ชาว
 เมืองนครศรีธรรมราชบางพวกเล่าลือกันว่า ผู้ซึ่งออก
 มาจากกรุงธนบุรี เป็น ผู้อาสาเจ้า กรุงธนบุรีไปเกลี้ย
 กล่อมวังนำเมืองนครศรีธรรมราชให้เป็นไส้ศึก ด้วย
 เหตุนี้ กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ กับ พระภักดา มี

ความสดุ้งสเทือน รับลา วังนำ กลับ มา กรุงธนบุรี ใน
 ระดูลมสำเภาปลายน้ชวดสัมฤทธิศกกับบัณเฑาะศก
 ต่อกัน ครั้นนั้นเจ้ากรุงธนบุรีทราบว่พระภักศดา กรม
 สมเด็จพระศรีสุตารักษ์ออกไปเมืองนครศรีธรรมราช
 กลับเข้ามาถึงใหม่ ก็ให้ม้ผู้รับสั่งไปหา มาชกไซ้
 ได้ตามข้อราชการ ก็ได้ให้การว่เป็นแต่ยากจน
 ก็หาสิ่งของเป็นสินค้าออกไปค้าขาย แลได้ให้
 ข่าบ้านเมืองแต่เห็นเด็กน้อยโดยสมควร ความซึ่ง
 ว่ได้พบวังนำเมืองนครศรีธรรมราชนั้นไม่ได้ให้การ
 เจ้ากรุงธนบุรี จึงดำริห้ไว้ว่ เมื่อ ว่าง ราชการ รบ กับ
 พม่า จะได้ยกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราช จะให้
 พระภักศดา กรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์ เป็น ผู้นำทัพ
 ทำทาง ฝ่ายพระภักศดากรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์
 ปรารถนาจะไม่อาสาเจ้ากรุงธนบุรี จึงบอกบ้วย ว่
 เป็นง่อยเสียแต่ก่อนเริ่มการทัพเมือง นครศรีธรรม-
 ราช ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ได้ทำราชการเป็นตำแหน่งใด
 ในแผ่นดินนั้นเลย กรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์

ในแผ่นดิน กรุงธนบุรี ได้ ประสูติ พระโอรส อีก สอง
 พระองค์ ซึ่งออกพระนามมาข้างหลังแต่นั้น ในปี
 ขานโทศก จุลศักราช ๑๑๓๒ พระองค์หนึ่ง บีมเสง
 เบญจศก จุลศักราช ๑๑๓๕ พระองค์หนึ่ง พระ
 ภัคดากรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ สิ้นพระชนม์เสีย
 แต่ในเวลาเป็นกลางแผ่นดินกรุงธนบุรี ครั้นเมื่อพระ
 บาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จ เถลิง
 ถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว กรมสมเด็จพระ
 เทพสุดาวดี กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ ทั้ง
 สองพระองค์ก็ได้ตามเสด็จเข้ามาอยู่ในพระบรมมหา
 ราชวังก่อน กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี มีพระตำ
 หนัอยู่ข้างหลังพระมหารามณเฑียร เรียกว่าพระมหา
 ตำหนักใหญ่ ได้ว่าราชการทั่วไปแทบทุกอย่าง แล
 ว่าการพิเศษในพระคลังเงินทองสิ่งของต่าง ๆ ในพระ
 ราชวังชั้นในทั้งสิ้น กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์นั้น
 พระตำหนักอยู่เบื้องหลัง พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
 แลพระวิมานรัตยา เรียกว่าพระตำหนักแดง ได้ทรง

ทำราชการทรงกำกับเครื่องใหญ่ใน โรงวิเสทต้นแล
การสดึงแลอื่น ๆ เป็นหลายอย่าง กรมสมเด็จพระ
เทพสุดาวดี แล กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ ทั้งสอง
พระองค์นั้น ได้เสด็จดำรงทรงพระชนม์อยู่มา
นาน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

จุฬาโลกถึง ๑๕ ปี ครั้นถึงบั้นแมเอกศก จุล
ศักราช ๑๑๖๑ ทั้งสองพระองค์นั้นทรง พระประจวร
พระโรคชรา กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ พระชน-
มายุ ๖๐ ปีเศษยังไม่ถึง ๗๐ ปี เสด็จทิวงคดลวง
ไปได้สามเดือนเศษ กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี
มีพระชนมายุได้ ๗๐ ปีเศษไม่ถึง ๘๐ เสด็จทิวงคด
พระศพได้ไว้บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้วยกัน
ได้ ถวายพระเพลิงพร้อมกัน.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น
เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาหาได้ทรงทำราชการหลงไม่
เพราะเสด็จไปอยู่กับกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์

เอกอรรคมุฑลิกา กรุงเทพนบุรีศรีอยุธยา มหาคิลก
 กพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน
 อวตารสถิตย์ บพิตรพิไชย อภัยพิริยปรากฏมพาหุ
 ใต้ทรงเสด็จงากลับกลด แลมีเครื่องทองต่าง ๆ
 เป็นเครื่องยศเสมอเจ้าต่างกรม เมื่อเป็นกษัตริย์
 จุลศักราช ๑๑๔๑ เจ้ากรุงธนบุรีมีความต้องการจะ
 ไปรบ เมืองเวียงจันทน์ แก่แก่นเจ้าเวียงจันทน์
 บุญสาร ยกมาทำแก่มืองจำปาศักดิ์ซึ่งมาขึ้นแล้ว
 แก่กรุงธนบุรี แลเจ้าเวียงจันทน์ บุญสารไปขอ
 กำลังพม่ามาช่วยด้วยนั้น พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็น สมเด็จพระเจ้าพระยามหา
 กษัตริย์ในเวลานั้น กับพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็น
 เจ้าพระยาสุรสีห์ พิษณุวาธิราชในเวลานั้น ต้อง
 ยกพยุหโยธาขึ้นไปรบเมืองเวียงจันทน์ มีชัยชนะ ตี
 เอาเมืองเวียงจันทน์ ได้ชนเชลยแลสิ่งของมาเป็นอัน

มาก ครั้นนั้นได้พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมณีสี่เขี้ยว
 ที่เรียกว่าพระแก้วมรกต ซึ่งประดิษฐานอยู่ใน
 วัดพระศรีรัตนศาสดารามในกาลบัดนั้นนี้ มายัง
 กรุงธนบุรีด้วยนั้นเป็นเหตุมหัศจรรย์ยิ่งนัก เพราะ
 พระแก้ว พระองค์นี้ยังไม่มีผู้ใดในเมืองไทยไปได้
 มาตลอดเวลาแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา แลแผ่นดิน
 เมืองเหนือซึ่งล่วงแล้วหลายร้อยปี ครั้นเมื่อปลุก
 ตรีศก จุลศักราช ๑๑๔๓ แผ่นดินเมืองเขมรซึ่งมา
 ขนกรุงธนบุรีอยู่แต่ก่อนนั้นกำเริบ พระเขมรรุก
 ขันจับพระองค์รามซึ่งเป็นสมเด็จพระรามธิบดี เจ้า
 กรุงกำพูชา มาเสียแล้วแขงเมืองกระด้างไป เพราะ
 ฉนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่ง
 เป็นสมเด็จพระยามหากษัตริศ์ในเวลานั้น กับ
 พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระ ราชวังบวร
 สถานมงคลในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
 ฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ พิษณุวาธิราช
 ในเวลานั้น ต้องยกพยุหโยธาออกไปยังการทัพ

ทำสงครามปราบปรามพวกเขมรอยู่ ฝ่ายเจ้ากรุง
 ชนบุรี ตั้งแต่ได้ พระพุทธปฏิมากรแก้วมณี พระองค์
 นั้นมาถึงกรุงชนบุรีแล้ว ก็มีจิตร กำเริบเติบโตใน
 อันไซ่ที่ คือมีสัญญาณวิปลาตว่าตนมีบุญหนักศักดิ์
 ใหญ่ เป็นพระโพธิสัตว์จะสำเร็จพระพุทธภูมิ ได้
 ตรีสเปน พระชนะแก้วมาร เป็น องค์ พระศรีอารยเมต
 ไตรยกัลปนนี้ ก็คิดอย่างนั้นบ้าง ตรีสอย่างนั้นบ้าง
 ทำไปต่าง ๆ บ้าง จนถึงพระเจ้าแผ่นดินเสียดจรี
 ทำการผิด ๆ ไป ให้แผ่นดินเป็นจลาจลร้อนรน
 ทั่วไปทั้งไพร่แลผู้ดี สมณชีพราหมณ์ เป็นความ
 ผิดใหญ่ยิ่ง หลายอย่างหลายประการ ยิ่งกว่าการ
 ร้อนแผ่นดิน ซึ่งเคยมี มาแต่ ก่อน พื้นที่จะ พรรณมา
 จึงเกิดข้าศึกเข้ามาล้อมวังเจ้ากรุงชนบุรีต้องยอมแพ้
 แก่ข้าศึกขอแต่ชีวิตออกบรรพชา ฝ่ายพวกข้าศึก
 เข้ายรักษาแผ่นดินอยู่ก็รักษาไปไม่ได้ การบ้านเมือง
 ในกรุงชนบุรีก็วันนั้นวันน่วยไปต่าง ๆ ครองน
 กรมพระราชวังหลังซึ่งเป็นโอรสใหญ่ของกรมสมเด็จพระ

พระเทพสุดาวดี เวลานั้นเป็นที่พระยานครราชสีมา
 ได้ยกพวกพลเข้าไปปราบปรามเสี้ยนหนามแผ่นดิน
 รักษากรุงธนบุรีไว้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
 ฟ้าจุฬาโลกเมื่อได้ทรงทราบเหตุนั้นไปแล้ว ก็ยก
 กองทัพเสด็จกลับเข้ามายังกรุงธนบุรี ครั้นนั้นผู้
 มีบรรดาศักดิ์ข้างหน้าข้างในทั้งปวง พร้อมทั้งสมณ
 พราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์ มีความสโมส
 โรสมันต์พร้อมกันเจริญเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 รักษาแผ่นดินเป็นที่พึงสืบท่อไป จึงได้เสด็จเถลิง
 ถวัลยราชสมบัติเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ใน บัชานจัตวา
 ศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พระชนมายุ ๔๖ พรรษา จึง
 ได้ตั้งการ สร้าง พระมหานครใหญ่ ผังปาก คงคา ข้าง
 ปรากฏทิศของเมืองธนบุรี มีบ้อมค่ายเชิงเทินทุก
 ปากการทวารนิเวศน์วัง ทั้งพระมหามณเฑียรปรา
 สาทอวาสน์น้อยใหญ่ ทั้งภายในภายนอกพระนคร
 ให้นามบัญญัติพระนครว่า กรุงเทพมหานคร อมร
 รัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา แล้วตั้งการพระราช

พิธีปราบดาภิเษกในวันจันทร์เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ (วันที่ ๑๐ มิถุนายน) ถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิราชาธิบดีินทร ธรนินทรราชิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศวร์ ตริภูวเนตรวรนายก ดิลกรัตนราชชาติอาวไศรยสมุทยดโรมนต สกลจักรวาพาธิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดินทร หริหรินทรธาดาธิบดี ศรีวิบุลยคุณอนันฐ ฤทธิราเมศวรมหันทบรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย พรหมเทพาคีเทพนฤบดินทร ภูมินทรปรมาธิเบศ โลกเชษฐวิสุทธรัตน มกุฎประเทศคตามหาพุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ครั้นภายหลังถวายพระนามเพิ่มเข้าว่า พระบาทสมเด็จพระปรโมรुरาชา มหาจักรีบรมนาถ นเรศวรราชวิวัฒนวงษ ปฐมพงษาศิราชรามาธิบดีินทร สยามวิชิตินทรวโรดม บรมบพิตร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงตั้งสมเด็จพระอนุชาธิราชเป็นพระมหาอุปราช รับพระบัณฑูร

ทรงตั้ง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้งสอง พระองค์
 องค์ใหญ่เป็นกรมสมเด็จพระเทพสุทาวดี พระองค์
 น้อยเป็นกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ โปรดฯ ให้
 พระโอรสกรมสมเด็จพระเทพสุทาวดี เป็นสมเด็จพระ
 เจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ ๑
 เจ้าฟ้ากรมหลวงธวัชบริบาลดิษฐาน ๑ เจ้าฟ้ากรมหลวง
 นรินทรนเรศ ๑ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์นั้น
 ยกไปตีพม่าปากฝิ่งมีไชยกกลับมา จึงทรงสมมต
 สถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง
 รับพระราชบัญชา โปรดฯ ให้เจ้าต้นพระโอรส
 พระองค์ใหญ่ของกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ เป็น
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริ
 รักษ์ เจ้าตาพระอนุชาต่างพระมารดาเป็นสมเด็จพระ
 พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักษเจษฎา ทรง
 ตั้งพระขนิษฐาคินีต่างพระมารดา เป็นสมเด็จพระ
 เจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี ทรง
 ตั้ง นายกวดมหาดเล็ก ซึ่งเป็น พระภักศดา กรมหลวง

นรินทรเทวีเป็น กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ทรง ตั้ง
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่เป็นเจ้าฟ้ากรม—
 หลวงอิสสุนทร ฝ่ายสมณพราหมณาจารย์ แล
 ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ก็ทรง ตั้งแต่ง
 ตามสมควรแก่ความชอบ บรมกษัตริ์ ทั้งสองพระ
 องค์ทรงพระราชสัทธาอุปถัมภก ยกพระพุทธ
 ศาสนา ให้จัดสรรค้พระภิกษุสงฆ์ อันทรงปริยัติ
 ธรรมได้ ๒๑๘ รูป มีสมเด็จพระสังฆราชาธิบดี
 เป็นประธาน อีกราชบัณฑิตอาจารย์ ๓๒ คนให้ทำ
 สังคายนา ชำระ พระ ไตร ปิฎก ธรรมอัน พิรุช ให้ถูก
 ถ้วน ด้วยบท อักษร พยัญชนะ บริบูรณ์ใน กาล เมื่อ
 จุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมโรงฉอศก ณวันจันทร์เดือน ๔
 แรม ๑๔ ค่ำ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญ
 พระพุทธปฏิมากร แก้วมรกต จากโรง ใน วัง เก้า ฟาก
 ตะวันตก แห่มาประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ ณพระ
 อารามซึ่งทรงสถาปนาไว้ในพระราชานิเวศน์ แล
 พระราชทานนามว่า วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ศักราช ๑๑๔๗ ปีมีแสงสัปตศกเดือน ๑๒ น้ํามากล็ก
ถึง ๘ ศอกคืบสิบนิ้ว เข้ํากล้าในท้องนาเส้ํยเป้น
อันมาก บ้งเกิดทุพภิกขภัยเข้ําแพงถึงเกว้ยนละซ้ง
ประชาราษฎร ท้ง หลาย ได้ ความ ขัดสน ด้วย อาหาร
กันดารน้ํก จึงมี พระบรมราชโองการ ให้ กรมนา
จ้ําหน่ายเข้ําเปลือกในฉางหลวง ออกแจกจ่ายราษฎร
ท้งปวงเป้นอันมาก ทรงตั้งสมเด้ํจพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าพระองค์น้อย เป้นกรมขุนเสนานุรักษ์ โปรตฯ
ให้ พระโอรสพระองค์ กลาง ของ กรมสมเด้ํจพระศรี
สุตารักษ์ เป้นสมเด้ํจพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า กรม
ขุนพิทักษ์มนตรี เจ้ําบ้ําเรอภูธร เป้น กรมขุน
สุนทรภุเบศร์ ครั้นเมื่อจุลศักราชได้ ๑๑๖๓ ปีรกา
ตรีศก พระองค์ ได้ เสวตกีรีณีท้งสองให้ น้ํามพระ
อินทรีไอยรา ๑ พระเทพกฤษุขร ๑ก าลเมื่อจุลศก-
ราช ๑๑๖๕ ปีกุนเบญจศก สมเด้ํจพระอนุชาธิราช
มหาอุปราชเสด้ํจสวรรคตพระชนมายุได้ ๖๑ พรรษา
ครั้นอยู่มาในอปรภาคสมัย สมเด้ํจพระภาคินัย

ราช กรมพระราชวังบวรสถานภิมุขเสด็จทิวังคต
 จังทรงตั้ง สมเด็จพระราชโอรส เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศร
 สุนทรเป็นพระมหาอุปราชต่อไป เลื่อนสมเด็จพระ
 พระอนุชาเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ รับพระ
 บัญชรน้อย ตั้งสมเด็จพระราชธิดา เจ้าฟ้าทั้งสอง
 พระองค์ ๆ ใหญ่ เป็นเจ้าฟ้า กรมหลวงศรีสุนทรเทพ
 พระองค์ น้อยเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี เลื่อน
 กรมขุนพิทักษ์มนตรี เป็น กรมหลวงพิทักษ์มนตรี
 โปรด ๆ ให้พระโอรสพระองค์ น้อยในกรมสมเด็จพระ
 พระศรีสุदारักษ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
 เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ โปรด ๆ ให้พระราช
 นัดดาเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ เป็นกรมขุนกษัตริย์
 ทรงตั้ง พระราชธิดา ในพระบวรวงษ์ เจ้าฟ้าพิกุลทอง
 เป็นกรมขุนศรีสุนทร ทรงตั้งพระราชธิดาพระองค์
 ใหญ่ในกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ เป็นเจ้าฟ้ากรม
 ขุนอรรคนารี โปรด ๆ ตั้งพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้า
 อภัยทัสน์ เป็นกรมหมื่นเทพพลภักดี พระองค์เจ้า

อรุโณทัย เป็น กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ทรงตั้ง
 พระองค์เจ้าในพระบรมสถานภูมิขุ ๓ พระองค์ เป็น
 กรมหมื่นนราเทเวศร์ ๑ กรมหมื่นนเรศรโยธี ๑
 กรมหมื่นเสนีบริรักษ์ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ได้ดำรงอยู่ในสิริ
 ราชสมบัติโดยผาสุกสวัสดิภาพ แลทรงประพฤติ
 ราชกิจนั้นๆ บรรดาที่กล่าวแล้ว แลมิได้กล่าวใน
 แผ่นดินนี้ทุกประการโดยยุดิธรรม เป็นไปตลอด
 เวลาพระชนมายุของพระองค์แล้ว ก็ทรงพระประ-
 ชวรพระโรคชรา เสด็จสวรรคตณวันพฤหัสบดีเดือน
 เก้า แรม ๑๓ ค่ำ บมเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๑๗๑
 (วันที่ ๗ กันยายน พ. ศ. ๒๓๕๒) อยู่ในราชสมบัติ
 ๒๗ พรรษา พระชนมายุได้ ๗๓ พรรษา.

ลำดับนั้นสมเด็จพระมหาอุปราชราไชรสได้เสวย
 ราชสมบัติสืบต่อไป เจ้าฟ้า กรมขุนกษัตราธิบดี
 คิดประทุษร้าย ต่อแผ่นดิน จึงให้เอาไปสำเร็จโทษ
 เสีย ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ (วันที่

๑๗ กันยายน พ. ศ. ๒๓๕๒) ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระมหาธรรมมิกราชาธิราช ครั้นนานมาถวายพระนามเพิ่มเข้าว่า พระบาทสมเด็จพระบรมพงษเชษฐมเหศวรสุนทร ไตรเศวตคชาดิศรมหาสวามินทร์ สยามรัษฎินทรวโรดม บรมจักรพรรดิราชพิลาศชาดราชาธิราช บรมนาถบพิตร พุทธเลิศล้ำนภลัย จึงทรงตั้งสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ เป็นพระมหาอุปราชรับพระราชบัญชาทรงตั้งสมเด็จพระพันปีหลวง เป็นกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระองค์ได้พระยาเศวตคเสนทรชาติเผือกผู้ ๓ ช้าง ให้นามพระยาเศวตคฤๅษี ๑ พระยาเศวตไอยรา ๑ พระยาเศวตคชลักษณ์ ๑ ได้พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วผลึกองค์ ๑ ให้ช่างเอาสุวรรณรัตนประดับเป็นผ้าทรงแลพระศก ทรงสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์ ทรงเครื่องต้นอีกองค์ ๑ ประดับด้วยรัตนานกต่างสีเสร็จแล้ว ก็กระทำ

มหัตถกรรมการสมโภชถวายทานเป็นอันมาก แล้ว
 เชิญประดิษฐานไว้ในพระมหาสุรลัยพิมาน พระ
 เกียรติคุณแผ่ไปในนานาประเทศ บัจจามิตรก็เกรง
 พระเดชานุภาพ คร้ามอญเมาะตะมะเป็นอันมากก็
 อพยบจากเมืองมาพึ่งพระบรม หนึ่งพวกพาดิชย์
 นานาประเทศก็นำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ขอ
 ค้ำขายในพระนคร สมบูรณ์ขึ้นด้วยพัสดุเป็นอัน
 มาก แลทรงพระราชสัทธาบำเพ็ญพระราชกุศลเป็น
 ต้นว่า ถวายไตรยจิวรบริกขาร อันมีราคาแก่พระราช
 ฌณทานุกรม เปรี๊ยญทุก ๆ ปีมากขึ้นเป็นอันมาก
 กว่าแต่ก่อน ทรงตั้งกรม พระเชษฐราโชรสเป็น
 กรมหมื่นเจษฎาบดินทร พระเจ้าน้องยาเธอ พระ
 องค์เจ้าทัฬหิม เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ พระองค์
 เจ้าทัฬหิมเป็นกรมหมื่นจิตรภักดี พระองค์เจ้าคันทรส
 เป็นกรมหมื่นศรีสุเรนทร พระองค์เจ้าฉัตร เป็น
 กรมหมื่นสุรินทรภักษ์ พระองค์เจ้าไกรสรเป็น
 กรมหมื่นรักษรรณเรศ พระองค์เจ้าสุริยาเป็นกรม

หมันรามอศิวเรศ พระองค์เจ้าวาสุกรีอันทรง
 พนวชเป็นกรมหมื่นนุชิตชินโรส ทรงตั้งพระเจ้า
 ลูกเธอ พระองค์เจ้ากล้วยไม้ เป็นกรมหมื่นสุนทร
 ธิบดี พระองค์เจ้ามั่งเป็นกรมหมื่นเดชอดิศร พระ
 องค์เจ้าพนมวันเป็นกรมหมื่นพิพิธภูเบนทร ทรง
 ตั้งพระองค์เจ้าขิงในบวรวงษ์ที่ ๒ เป็นกรมหมื่น
 ธิเบศรบวร ทรงตั้งหม่อมเจ้านมบุตรกรมหมื่น
 นรินทรพิทักษ์ เป็นกรมหมื่นนรินทรเทพ ทรง
 สร้างวัดอรุณราชวราราม ใกล้พระราชวังเดิมเสร็จ
 แล้วก็กระทำมหารัตนการฉลอง ถวายทานพระ
 ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก กาลเมื่อจุลศักราช ๑๑๗๕
 ปีฉลูนพศก วันพุธเดือน ๘ หลังขึ้น ๓ ค่ำ สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชมหาอุปราชเสด็จสวรรคต พระชน—
 มายุ ๔๕ พรรษา จุลศักราช ๑๑๘๒ ปีมะโรงโทศก
 เดือน ๗ ข้างขึ้นตั้งแต่ ๘ ค่ำ ๕ ค่ำ ไปจนถึงข้างแรม
 ประชุมชนเป็นโรคลงรากตายเป็นอันมาก ทราบศพ
 ลอยเกลื่อนกลาดอยู่ในแม่น้ำ ณวันจันทร์เดือน ๗

ชั้น ๑๐ กำตั้งพิช้อาณานิกลางวันแห่เป็นกระบวรทัพ
 ขัณฑ์ พระสงฆ์ประนํ้าพระพุทธมนต์ ไปรยทราย
 ครอบจุลศักราช ๑๑๘๖ บัวอกนอศก สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินทรงพระประหาร ถึงณวันพุธเดือน ๘ ขึ้น
 ๑๑ ค่ำ (วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๓) เสด็จ
 สวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๔ พรรษา กับ ๑๑ เดือน
 พระชนมายุได้ ๕๘ พรรษา.

ลำดับนั้นจึงพระเชษฐราชโอรส ทรงพระนาม
 กรมหมื่นเจษฎาบดินทรได้เสวยราชสมบัติ ตั้งการ
 พระราชพิธีบรมราชาภิเศกณวันอาทิตย์เดือน ๕ ขึ้น
 ๗ ค่ำ (วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๓) ถวายพระ
 นามว่า พระบาทสมเด็จพระปรมาธิวิรสสุ มหา
 เจษฎาธิบดินทร สยามมินทรวโรดม บรมธรรมิก
 มหาราชาราช บรมนาถบพิตร พระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงตั้งพระเจ้าอาว์ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ
 เป็นพระมหาอุปราช ทรงตั้งพระพันปีหลวงเป็น
 กรมสมเด็จพระศรีสุราลัย เป็นจุลศักราช ๑๑๘๘ มี

จอัฐศกเจ้าเวียงจันทน์เป็นกบด ยกกองทัพลงมาตั้ง
 อยู่ณเมืองนครราชสีมา กวาดครัวลาวเมืองสระบุรี
 ขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้
 สมเด็จพระมหาอุปราช กับพระราชประยูรวงษ์เป็น
 ทักษิณ พระยาราชสุภาวดีเป็นทัพหน้า ยกขึ้นไป
 ตีเจ้าอนุแตกพ่ายหนีไป ติดตามจับตัวได้แล้วยก
 กลับมาพระนคร จึงโปรดฯ ให้เลื่อนพระยา
 ราชสุภาวดีเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชา ว่าที่สมุห
 นายก ทรงตั้งพระบรมวงษ์เป็นกรมหมื่น^๕ ? พระ
 องค์^๖ พระองค์เจ้าสุริยวงษ์เป็นกรมหมื่นสวัสดิวิชัย
 พระองค์เจ้าสุทัศน์เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ พระองค์
 เจ้าดวงจักรเป็นกรมหมื่นณรงค์หริรักษ์ ทั้งตั้งพระ
 เจ้าน้อยยาเธอเป็นกรม ๕ พระองค์ พระองค์เจ้า
 กุญชรเป็นกรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ พระองค์เจ้า
 กุสุมาเป็นกรมหมื่นเสพสุนทร พระองค์เจ้าไพโร
 ชุรบย์เป็นกรมหมื่นสนิทนเรนทร พระองค์เจ้าโต
 เป็นกรมหมื่นอินทอมเรศร์ พระองค์เจ้านวมเป็น

กรมหมื่นวงษาสนิท แล้วภายหลังมาได้เป็นกรม
หลวง จุลศักราช ๑๑๕๓ ปีเถาะตรีศก น้ามากท่อม
พระนคร เรือ ๑๑ ศอกเรือ ๓ วาเดินได้ ในกำแพง
พระนคร เข้าเปลือกเกวียนละ ๘ ตำลึง? จุลศั
กราช ๑๑๕๔ ปีมโรงจัตวาศก วันอังคารขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖
สมเด็จพระมหาอุปราชราชปีติลาสวรรคต พระ
ชนมายุ ๔๗ ปี.

ต้นฉบับหมดเท่านั้น

ศุภมัสดุ

(เดิมเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ส่งมาให้ หอพระสมุด
ลง พิมพ์ รอย จะได้ ต้นฉบับไป จาก ห้อง อาลักษณ์
ด้วยในครั้งนั้นเป็นนายราชาฉัตรยานุหาร ราชเลขา
นุกรรมในพระองค์)